

KADA JE I KAKO ZAGREBAČKI TEOLOŠKI STUDIJ POSTAO FAKULTETOM?

Predrag BELIĆ D. I.

Iz raznih odgovora koji su davani na prvi dio pitanja rezultira vremenski dijapazon od dobra dva stoljeća i po. Najoptimističkije je sudio sveučilišni profesor i akademik Dr Marko Kostrenčić koji je prije četrdeset godina pisao: »U Zagrebu je postojao već od početka 17. vijeka teološki fakultet, što su ga držali isusovci¹. Prema Kostrenčiću bio bi zagrebački teološki fakultet stariji od filozofskoga u istom gradu (1662) kao i od leopoldovske pavlinske filozofije i teologije, koja je papinskim i carskim pravom mogla davati doktorate (1671, odnosno 1674).

Drugu, najmlađu granicu postavljaju svi oni za koje Hrvatsko sveučilište u Zagrebu postoji tek od godine 1874, a time i teološki fakultet, jedan od njegovih četiriju (**de iure**, a **de facto** triju) prvih fakulteta.

Nije se čuditi stranim enciklopedijama što Hrvatsko sveučilište lišavaju njegove tristogodišnje prošlosti², kada je nešto gotovo slično učinio anonimni pisac članka **Univerzitet (sveučilište)** u 6. svesku **Enciklopedije Leksikografskog zavoda**. Autor je zapravo bio nedosljedan sebi. Prema njemu već su u Zagrebu XVII stoljeća postojala dva fakulteta, ali Sveučilište je osnovano tek u XIX st.: »U Zagrebu su 1662. jezuiti uz teološki imali i filozofski fakultet, koji su djelovali do 1773... Sveučilište je osnovano 1874³. Ni jednom jedinom riječju nije u članku spomenuta Leopoldova diploma od 23. rujna 1669. I to, nota bene, u 6. svesku, koji je tiskan u Zagrebu upravo u jubilarnoj 1669. godini! Nadamo se da 8. svezak **Enciklopedije Jugoslavije**, za koju postoji veći interes u znanstvenom svijetu, neće ponoviti ovakav propust⁴.

1. (ST. STANOJEVIĆ) **Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka IV** (1929) 996. Vanino piše da je Leopoldovska pavlinska škola dobila te privilegije ranije nego što stoji u ovom Kostrenčićevu članku, tj. za drugoga generalata Martina Borkovića, dakle između 1657. i 1663. Gl. M. VANINO, **Povijest filozofijske i teologijske nastave u Isusovačkoj akademiji u Zagrebu 1633—1733**, Zagreb 1930, 17.

2. **La Grande Encyclopédie 31** (s. a. ali prije prvog svjetskog rata) imade za Austrougarsku: Agram (Croatie) 1877 (sic!) pg. 592, za Srbiju: Belgrade 1867. pg. 593.

U doba fašizma **Enciclopedia Italiana 34** (1937) 725: Zagreb 1879 (sici ili lapsus calami pro 1874?), Beograd 1863.

Encyclopaedia Britannica 22 (1947) 872: Zagreb 1776.

3. **Enciklopedija Leksikografskog zavoda 6 (1969)** 528.

4. **Enciklopedija Jugoslavije 4** (1960) u članku **Jezuiti** (»bezobzirni i amoralni«, »militantna snaga najreakcionarnijih krugova katolicizma«) ispravno stoji godina 1669. kao početni datum akademije u Zagrebu (pg. 528).

Neke strane enciklopedije uopće ne donose podataka o godinama postanka naših sveučilišta⁵, ali imade ih — kao što je peto izdanje **Der grosse Herder** ili drugo izdanje **Boljšaja Sovjetskaja Enciklopedija** — koje točno priznaju zagrebačkom sveučilištu za godinu rođenja 1669.⁶

No za pravilan odgovor na prvi dio našeg pitanja ne bi bilo dosta dokazati da je Leopoldovom diplomom ustanovljeno sveučilište u Zagrebu. Ona je naime prvotno orijentirana na filozofski fakultet te kao ekonomsku osnovicu novog sveučilišta navodi i potvrđuje Dijaneševićevu zakladu za viši studij filozofije, dok nema nikakova spomena o teološkoj fundacionoj listini biskupa Ergeljskoga (Hasanovića). I od ljudi koji brane godinu 1669. kao godinu postanka zagrebačkog sveučilišta znade se čuti da tada nije u Zagrebu postojao teološki fakultet, nego samo studij praktičnog moralno-pastoralnog bogoslovlja ili, kako se tada govorilo, **Casuum conscientiae**.

Ovu bismo objeckciju mogli još i potencirati izvatom iz **Ratio atque Institutio studiorum Societatis Iesu**, toga nastavnog plana i programa što je poslije izdanja trećeg, definitivnog teksta godine 1599. bio obligatan za sve isusovačke škole sve do ukinuća Družbe godine 1773. Tu čitamo u **Regulae professoris Casuum conscientiae** na 3. mjestu ovo: **Etiamsi a theologicis rebus, quae vix ullam habent cum casibus necessariam connexionem, penitus abstinere necesse sit; aequum tamen est, interdum theologica quaedam, a quibus casuum doctrina pendet, brevissima definitione perstringere, ut quid character, et quotuplex sit, quid peccatum mortale aut veniale, quid consensus, et horum similia**⁷.

Ipak, teškoća se samo prividno protivi tvrdnji da je u Zagrebačkom kolegiju u XVII stoljeću postojao viši teološki studij. Tko je malo upućen u historijsku terminologiju, znat će da ovdje »**theologicae res**« ne znače ništa drugo nego dogmatiku, istina, srce bogoslovskih nauka, ali ipak samo jedan dio. A kazuistika je — unatoč svojim pretjeranostima, pogreškama i grijesima — ipak bila prava teološka znanost sa svojim principima i metodama⁸.

5. Tako npr. nemaju ništa o Zagrebačkom sveučilištu: **Grand Larousse encyclopédique** 10 (1964), **Der Grosse Brockhaus** 11 (1957), **Enciclopedia cattolica** 12 (1954), **Megáli elliniki enkyklopedia** 19 (1932), **Ukrain'ska radan'ska enciklopedija** 15 (1964).

6. **Der Grosse Herder, Nachschlagewerk für Wissen und Leben IX** (⁵1956) 457-457, tj. tabela **Wichtige Universitäten**. Beogradski bi univerzitet prema ovoj enciklopediji počeo godine 1838. **Boljšaja sovjetskaja enciklopedija** 44 (²1956), pg. 238: Beograd 1863. Ljubljana 1596, Zagreb 1669.

7. **Institutum Societatis Iesu**, vol. III (Florentiae 1893) 188.

8. Prvi isusovački veliki teolozi — jedan Grgur de Valentia, Suárez, Vasquez, Molina, Lessius, De Lugo — nisu, nadovezujući na majstore visoke skolastike, dijelili sistematske moralke od dogmatike. No doskora je, naročito kod romanskih naroda, kazuistika postala specijalnom i odijeljenom disciplinom. Cfr. L. KOCH **Jesuitenlexikon**. Paderbon 1934, 960-961. To je onda ušlo i u **Ratio Studiorum** od 1599. Gl. također U. LOPEZ, **Il metodo e la dottrina morale nei classici della Compagnia di Gesù** u zborniku **La Compagnia di Gesù e le scienze sacre**, Roma 1942, 83-113, osobito 87-100. Već je drugi Ignacijev nasljednik u generalatu Jakov Laynez odredio da se po kolegijima osnivaju škole slučajeva savjesti na korist svećenika dotičnih krajeva (87). »Školu slučajeva... kao glavni predmet treba da tumače dva profesora kroz dvije godine (bijenij) ili jedan profesor, ali da taj ima dnevno po dva sata« (88). A VII generalna kongregacija 1615. u 33. dekretu br. 7. određuje: »Dvama predavanjima iz skolastičke teologije i

Ali, čini se, postoji jedno još teže, da ne kažem krunsko svjedočanstvo nalazi u jednom pismu Ivana Pavla Olive, koji je od 1661. kao generalni vikar **cum iure successionis** u svemu zamjenjivao već nemogućnoga 80-godišnjeg starca-generalna Gosvina Nickela. Dne 9. rujna 1662. piše Oliva austrijskome provincijalu Franji Pizzoniju: »**Si expedire Reverentia Vestra iudicaverit Theologiam Zagrabiae admittere, in nomine Domini admittat!**«⁹ Drugim riječima, ako godine 1662. onaj kurs moralke što ga je u zagrebačkom kolegiju od 1633. držao najprije samo jedan profesor, a 16 godina kasnije i dva profesora¹⁰, za Olivu kao ni za austrijskog provincijala nije još bio **Theologia simpliciter**, onda to nije bio ni sedam godina kasnije u godini Leopoldove diplome. Jer mi doista nemamo nikakvih dokaza da je **Theologia sine addito** u tom intervalu stvarno i uvedena, iako je generalni vikar (a od 1664. general) Oliva za to bio dao svoj pristanak.

Ipak situacija nije sasvim beznadna. Jedan, vjerojatno i jedini izlazak iz aporije omogućuje nam činjenica da slušači moralne teologije nisu slušali teološka predavanja samo na Griču nego i na Kaptolu. Ondje je, još od srednjeg vijeka postojala katedralna škola kojoj je razinu nastojao podići biskup i potonji kardinal Đuro Drašković, osnivač zagrebačkog sjemeništa poslije Tridentskoga sabora.

Prema zaključku 23. zasjedanja (Caput 18: **Forma erigendi Seminarium Clericorum**) nije bio baš tako malen studijski program svećeničkog kandidata: »**Ut vero in eadem disciplina ecclesiastica commodius instituantur ... grammatices, cantus, computi ecclesiastici, aliarumque bonarum artium disciplinam discent: sacram Scripturam, libros ecclesiasticos, homilias Sanctorum, atque Sacramentorum tradendorum, maxime quae ad Confessiones audiendas videbuntur opportuna, et rituum ac ceremoniarum formas ediscent**«¹¹. Iako tu nije spomenuta expressis verbis dogmatska teologija, ne može se zamisliti da se ona u potridentskoj periodi nije kako-tako predavala u zagrebačkom sjemeništu. I koji bi se potridentski biskup usudio rediti za svećenika onoga kandidata koji nije pod vodstvom svojih odgojitelja kako-tako prošao barem onaj silno važni dokumenat redovnog učiteljstva Crkve kao što je to bio **Catechismus ex decreto Concilii Tridentini ad parochos Pii V iussu editus**? Sjemenište je na Kaptolu imalo u svojoj biblioteci početkom XVII stoljeća par biblija, teoloških suma, knjiga Dekretala, homiletičkih i hagiografskih djela¹². Vjerojatno te knjige nisu služile isključivo profesorima nego i klericima. A među zagrebačkim kanonicima

(jednome) iz sv. Pisma ima se dodati gdje je moguće i četvrto iz moralne teologije, gdje treba da se **ex professo** i solidno, ali ipak **succincte** tumače moralne materije, koje profesori skolastike propuštaju ili samo vrlo kratko obrađuju» (Kod Lópeza l. c. 89). Iz ove se odredbe vidi kako se moralna u isusovačkim školama pomalo razvijala u samostalnu disciplinu.

9. ARSI (**Archivum Romanum Societatis Iesu**, tj. arhiv u generalnoj kuriji Družbe Isusove) — **Austr.** 19, pg. 652.

10. Već 1649. a ne tek 1653. kako neki misle. Cfr. M. VANINO, **Povijest filozofijske ... 85.**

11. **Sacrosanctum Concilium Tridentinum**, Patavii 1758, 144-145.

12. I. ŠKREBLIN, **Odgoy i nastava u Zagrebačkom sjemeništu 1578—1900** u **KULTURNO-POVIJESNI ZBORNIK ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE I (1944) 683.**

uvijek se našao pokoji graduirani apsolvent filozofije i teologije stranih sveučilišta Beča, Graza, Bologne ili Rima, dakle kvalificiran za dociranje. Škreblin na temelju nekih izvora zaključuje da je početkom XVII stoljeća sjemenišna škola imala dva profesora, a od 1681. čak tri¹³.

Istina, zagrebački Gornji grad ili Gradec (Grič) i Donji grad ili Kaptolska varoš nisu bili ni fizički ni juridički jedno. Ali fizički isti studenti teologije, koji su svaki dan sa Kaptola išli na Grič na predavanja i ispite — ili barem koji su nekoć studirali dolje — bili su živa veza koja je načinila od dviju distinktnih škola neko moralno, a u stanovitom smislu i juridičko jedinstvo. I upravo to moralno jedinstvo dviju škola poslužilo je kao logički temelj, da je u Leopoldovu diplomu na dva mjesta unišao termin »dekani fakultetâ«, u pluralu, kako je očito iz latinskog originalnog teksta: »**Decani Facultat u m... Decanis Facultatum**«. Za pluralni oblik valja reći kategorički da se odnosi u prvom redu na aktualno stanje zagrebačkih školskih ustanova (pa makar i »kombiniranih« Kaptol-Grič) u času davanja sveučilišnih privilegija, a zatim, razumije se, i na buduća vremena. Kako u tome času u Zagrebu uz filozofiju nije bilo ni prava ni medicine, ostaje nam per exclusionem jedino onaj kombinirani teološki studij na novoosnovanom sveučilištu koji može opravdati taj plural »**decani facultatum**«. Filozofija je imala tri profesora, »kombinirana« teologija četiri (na Griču dva: moralka i — djelomično — crkveno pravo, na Kaptolu dva: biblicum, dogmatika, liturgika — u današnjoj terminologiji — i homiletika): cijelo sveučilište zajedno 7 profesora. Vrlo skroman broj za naše današnje pojmove, ali ipak dostatan za početak. Kada je sredinom XVI stoljeća sv. Franjo Borgia — još kao gandijski vojvoda ali već potajni isusovac (1546—1551) osnovao kolegij i sveučilište u Gandiji te izradio kod sv. Ignacija da Družba Isusova preuzme vodstvo, onda je ta ustanova brojila — po samoj fundacionoj diplomi (1548) samo osam profesora: tri na humanistici, tri na filozofskom fakultetu, a samo dva na teološkom! A ipak je to mini-sveučilište bilo pravo sveučilište što je odmah dobilo i papinsku potvrdu od Pavla III¹⁴. Bilo je u povijesti sveučilišta koja su počinjala i s još skromnijim profesorskim kadrom. Ipak nas to ne oslobađa dužnosti da uočimo i veliku razliku od 121 godine, tj. između 1548. gandijskog i 1669. zagrebačkog slučaja. To je stvarna teškoća i bila bi pogreška istom mjerom mjeriti ta dva doba, baš kao što bi počinio analognu pogrešku tzv. »moderniziranja« kad bi netko u obratnom smjeru prenosio naše današnje pojmove o sveučilištu na 1669. i poricao našoj **Almae Matri Croatiae** pravo na ovogodišnji trista-godišnji jubilej samo zato što osim filozofije i (»kombinirane«) teologije nije u tadanjem Zagrebu bilo drugih fakulteta¹⁵.

13. Ib. 683-685.

14. Originalni tekst Leopoldove diplome zajedno sa hrvatskim prijevodom VELJKA GORTANA publicirala je NADA KLAJIĆ u studiji **O postanku zagrebačkog sveučilišta**, Zagreb 1969, 28-41. Pluralni oblici »**facultatum**« dolaze na dva mjesta na stranicama 37. i 39.

15. L. LUKACS, **Monumenta paedagogica Societatis Iesu I (1540— 1556)** u MHSI 92, Romae 1965, doc. 20, pg. 373-375.

16. Tu je pogrešku učinio i Vanino kad je ovako pisao: »Red se dakle Isusovački u to doba (1672) bavio mišlju da se zagrebački zavod pretvori u pravo sveučilište. Dašto, za to je trebalo osnovati još druge fakultete, isprva barem teologijski pa onda juridički i medicinski«. **Povijest filozofijske ...** 21. Izdavači i sveska

Daleko je važnije dokazati da srž ove argumentacije nije nešto nategnuto, umjetno, neko fiškalsko nadmudrivanje ili igra konceptima koji u historijskoj stvarnosti nemaju oslonca. Istina je da »kombinirana škola racione studiosorum« kao termin ne postoji u literaturi. Ali to se ne može reći i za samu stvar. Ne poznaje samo današnji sveučilišni sistem nerijetku pojavu da studenti mogu posjećivati i da stvarno posjećuju neka predavanja na kojem drugom fakultetu ili institutu, različnom od njihova bazičnog. Tu ne mora biti uvijek posrijedi samo ekonomičnost bazične škole koja možda ne može plaćati odviše velikog broja specijaliziranih profesora. Može biti razlogom i veći manjak stručnjaka. A ovi baš poradi štednje vremenom (radi daljnjeg i neprestanog znanstvenog usavršavanja) ne žele ponavljati svojih predavanja na raznim mjestima, nego ih drže u kakvoj velikoj prostoriji pred brojnim auditorijem s raznih fakulteta. Ne moraju biti uvijek baš ti isti razlozi, ali fenomen nije proprium XX stoljeća. Uzmimo za primjer nešto iz povijesti isusovačkog školstva, jer će nam to najbolje pomoći da razjasnimo stanje u Zagrebu 1669.

Prema prvotnoj zamisli Ignacija Lojolskog trebalo je da mladi članovi njegova reda studiraju ne na domaćim, redovničkim višim učilištima, nego na javnim univerzama. Tako je Lojola u godini prve potvrde Družbe Isusove (1540) poslao izabranu skupinu svojih studenata u Pariz, drugu 1541. u Padovu, treću 1542. u Leuven i četvrtu u Coimbru. Svaka je grupa tvorila neku, rekli bismo sveučilišnu rezidenciju zvanu kolegij, koji je s početka fungirao i kao novicijjat. Ideja kolegija uz sveučilišta ušla je čak u samu bullu **Regimini militantis Ecclesiae** kojom je Pavao III 27. rujna 1540. potvrdio novi red: »**Possint tamen habere in Universitatibus Collegium seu Collegia habentia redditus, census seu possessiones, usibus et necessitatibus applicandas retenta penes Praepositum & Societatem omnimoda gubernatione seu superintendentia super dicta Collegia et praedictos studentes, quo ad gubernatoris seu gubernatorum ac studentium electionem, exclusionem, statutorum ordinationem, circa studentium instructionem, eruditionem, aedificationem ac correctionem, victus vestitusque eis ministrandi modum, atque aliam omnimodam curam**«¹⁷.

Kasnije su uvedeni tzv. **domaći kolegiji** za one mlade isusovce koji iz bilo kojih razloga nisu mogli posjećivati vanjskih sveučilišta, nego su im kvalificirani profesori (između starije subraće) držali kod kuće predavanja.

Vaninova životnog djela **Isusovci i hrvatski narod (Zagreb 1970)** uskladili su autorov tekst s rezultatima ovdje već citirane studije Nade Klaić, ali po pravilima ekdoteke, u napomeni su upozorili čitača na osobno mišljenje samoga autora. Možda je i Vanino bio pod dojmom samoga hrvatskog izraza **sveučilište**, koji nekako nagoni čovjeka na pomisao: to je škola gdje se naučavaju (sensu morali) **sve** znanosti. Koliko znadem, samo još novogrčki (**τὸ πανεπιστήμιον**) i slovenski (**vseučilišče**) imaju takav naziv, dok ostali svjetski jezici — bar oni naše zapadne kulture — imaju **universitas** (naravno u njenim specifičnim oblicima) što konotira ne znanstvenu i didaktičku komponentu pojma sveučilište, nego — kako je općenito poznato — socijalnu, korporacijsku (**universitas magistrorum, u. scholarium** i sl.).

17. PAULI III **Prima Institutii Societatis Iesu approbatio** u zbirci INSTITUTUM SOCIETATIS IESU, vol. I **Bullarium et compendium privilegiorum**, Florentiae 1892, 5-6.

No relativno dosta rano javiše se **collegia mixta**, tj. visoke škole za studente i isusovce i neiskusovce: tako onaj već spomenuti u Gandiji te u Messini na Siciliji (1548), ovaj pretežno za vanjske studente¹⁸. Oduševljen uspjesima Messine Ignacije je godine 1551. osnovao glasoviti **Collegium Romanum**, koji je nakon propasti crkvene države prozvan bio **Pontificia Universitas Gregoriana**. Lojola je uvidio izvanredno veliko značenje što ih može imati škola kod religiozne obnove Evrope (i svijeta uopće) pa je silno insistirao na tome da profesori budu spremni za svoju službu i da didaktička metoda bude što bolja. Kao bivši student sveučilišta u Alcali, Salamanci i Parizu poznao je razne didaktičke metode, ali je svima pretpostavljao **modum parisiensem** zbog mnogih prednosti kao što su postupnost u izlaganju, osobni kontakt profesora i studenata, »**repetitio mater studiorum**« i zabrana proizvoljnog frekventiranja predavanja raznih profesora¹⁹.

Iz toga možemo razumjeti da su rimski prvosvećenici rado i češće davali razne velike privilegije isusovačkim školama: ne samo formalnim univerzama nego i kolegijima koji imaju sve uvjete za to. Tko pozna povijest sveučilišta, neće se tome nimalo čuditi. U katoličkom društvu kasnog srednjeg vijeka papa i car, kao vrhovi toga društva, imali su vlast osnivati sveučilišta i potvrđivati statute, a njihovo pravilno funkcioniranje povjeriti svojim zamjenicima: velikom kancelaru, a ovaj opet rektoru, dekanu itd. Cara bi kao **magnus cancellarius** zamjenjivao gradski magistrat, a papu dijecezanski biskup, ili kao u našem slučaju, general egzemptnog reda. Tako je Pio V dopustio da smiju posjećivati predavanja iz filozofije i teologije u isusovačkim kolegijima ne samo đaci-članovi D. I. nego i neiskusovci, makar u gradu već postojalo sveučilište²⁰. Bez posebne »nostrifikacije« mogli su apsolvirati isusovačkih visokih škola pristupiti ispitima ad gradus academicos obtinendos na bilo kojem sveučilištu. Uz to je Pio V najstrože, **sub excommunicationis infligenda poena**, zabranio rektorima sveučilišta i svakom drugome, da se ne bi usudili ometati provedbu rečenih privilegija²¹. Štoviše, Julije III, Pio IV i Grgur XIII dadoše privilegij da isusovački generali ili njegov delegat može — dakako, iza svršenih strogih ispita etc. — promovirati na akademske graduse i one koji su studirali samo na višim školama reda, makar ove ne bile sveučilišta²². Pio IV proširio je to i na studente neiskusovce, svejedno bili oni siromašni ili bogati²³. Privilegiji se nisu odnosili samo na tečenje akademskih gradusa s obzirom na ugled u

18. R. G. VILLOSLADA, *Storia del Collegio Romano dal suo inizio (1551) alli soppressione della Compagnia di Gesù (1773)* Roma 1954, 10.

19. Ib. 11.

20. G. M. PASHTLER, *Ratio studiorum et institutiones scholasticae Societatis Iesu per Germaniam olim vigentes*, I Berlin 1887 (u *MONUMENTA GERMANIAE PAEDAGOGICA* 2), 1—2 (§§ 1—3).

21. Ib. pg. 2, § 4.

22. Ib. pg. 3—4, § 2 i pg. 5—6, § 9. To je, barem za same članove D. I., vrijedilo sve do stupanja na snagu Apostolske konstitucije Pija XI **Deus scientiarum Dominus**. Tako je znalo i više hrvatskih isusovaca početkom XX. stoljeća doktorirati. Posljednji — koliko je piscu ove napomene poznato — bio je O. Stjepan Zec-Baškarad (spiritual u novootvorenom vrhbosanskom sjemeništu u Sarajevu). On je doktorirao iz filozofije u Pullachu kod Münchena. **Berchmanskolleg** tada još nije bio fakultet kao što je to danas.

23. Pachtler o. c. pg. 4 § 3.

učenom svijetu nego i na sva socijalno-politička prava što su ih imala ostala sveučilišta i profesori i đaci. To je znao car Leopold — odnosno sastavljač teksta njegove diplome od 23. 9. 1669. — jer u njoj izričito stoji da je zagrebački kolegij imao sudski imunitet još i ranije: **»Neque enim per hoc quicquam sive Magistratui Ordinario Zagrabienſi... derogatum iri videmus, ſi illis potestatem captivandi, iudicandi, vexandi Scholares praesertim Academicos, in quos ipsi etiam ante erectionem Academicarum nullum Ius nullamve potestatem habebant«**. Leopold se tu poziva na isusovačko pravo, tj. in ultima linea na ius pontificium: **»iuxta Sanctas et pias eiusdem Societatis Iesu Constitutiones«**²⁴.

Valjalo se zadržati malo dulje na ovim privilegijima iuris pontificii iz dva razloga. Prvo da se vidi kako je Leopold papinsko pravo prenio u carsko i kraljevsko. Drugo zato — a to je za naš zagrebački slučaj još važnije — da se pokaže kako je i u XVI i XVII stoljeću postojala ne samo puka mogućnost nego i ona stvarnost kojoj u nedostatku boljeg nazivlja dadasmo ime »kombinirana škola«. Ne tražeći drugih primjera, dosta nam je opet pogledati u privilegije što ih je papinstvo davalo isusovcima da vidimo kako »kombinirana škola« ratione saltem studiosorum nije svojim sadržajem puka fikcija.

Lako je razumjeti da sve univerze tadanjega svijeta nisu baš s naročitim oduševljenjem primale na znanje spomenute privilegije. Kukurili su stoga isusovci i s rimskom Sapienzom, i s pariškom Sorbonnom i s bečkim sveučilištem. Tako se god. 1561. radilo o tome da se bečki kolegij prenese nekamo drugamo. Među razlozima pro bio je na devetom mjestu i ovaj: **»Cessarent cum universitate contentiones omnes fortasse et difficultas promotionis«**²⁵.

Stoga su najviši Družbini poglavari dodavali prigodom priopćivanja onih papinskih privilegija iz XVI stoljeća razne napomene provincijalima (i drugima) neka budu vrlo umjereni: **»Provinciales hac facultate uti poterunt: cum Universitatibus tamen prudenter agent«**²⁶. Taj sasvim razumljivi, opravdani i nužni oprez sadržavaju već tekstovi najosnovnijih papinskih privilegija školama D. I. Tako Pio V.: ... **»Praeceptores S. I, tam qui Litteras Humaniores, quam qui liberales artes ac Theologiam docent, etiam in locis, ubi sunt Universitates, lectiones suas publice legere in Nostris Collegiis possunt, dummodo per duas horas mane, et per unam horam post meridiem cum Lectionibus Universitatum non concurrant«** (»Cum litterarum« od 10. 3. 1571). Grgur XIII još više suzuje taj obzir samo na po jedan sat prije i poslije podne: **»Quin vero satis erit, per unam horam de mane et alteram de sero non concurrere cum Universitatum Lectoribus, qui id postulaverint«**²⁷.

Iz ovih je tekstova jasno da je u XVI stoljeću postojao običaj — ili barem mogućnost — da studenti posjećuju predavanja »simultano«, tj. u istoj školskoj godini na dva ili više različita učilišta.

Da li je takva predavanja na školama »nižega ranga« škola »višega ranga« »nostrificirala«, to autoru ovoga napisa nije poznato. U slučaju

24. Gl. tekst diplome u N. KLAJČ, **O postanku** ... pg. 37.

25. **Monumenta paedagogica Societatis Iesu quae primam Rationem studiorum anno 1586. editam praecessere** (MHSI 19) Matriti 1901, doc. 123, pg. 808, nr. 9.

26. PACHTLER o. c. I, pg. 1, § 1.

27. Ib.

zagrebačkoga kolegija do godine 1669. vjerojatnijom se čini negativna sentencija, jer se 1662, kako je već rečeno, radilo o tome da se ondje uspostavi potpuni teološki studij.

Ali 1669. zagrebački su isusovci na čelu s Filipom Kausichem²⁸, svojim rektorom, čini se, promijenili mišljenje. Na to su ih nagnale vanjske okolnosti — potreba da svoje studente izuzmu od sudbenosti slobodnoga kr. grada Zagreba. Iako su to pravo već imali od pape ipak su držali da će kod zagrebačkog magistrata više vrijediti vladareva diploma, ratificirana od Hrvatskog sabora. Jednim jedinim potezom htjeli su postići dvostruki cilj: povlašteni socijalno-politički položaj škole, u prvome redu sudbeni imunitet, i sveučilišni ugled i prava u svijetu znanosti. Kako su dva profesora bila svakako previše skromna količina pa makar i za početak teološkoga fakulteta, Kausichu su odlično došla ona druga dvojica »kolega« s Kaptola, pa je lukavo u tekst diplome stavio na dva mjesta pluralni oblik »**decani facultatum**«. To tim više što je kaptolsko sjemenište par puta molilo isusovce da preuzmu njihovu školu, ali to ovima nije nikako bilo moguće²⁹.

Sve kad ovako tumačenje događaja ne bi ni u cijelosti ni u detaljima moglo biti akceptirano, ipak ostaje nepobitna činjenica da je 23. rujana 1669. datum rođenja zagrebačkog bogoslovnog fakulteta, koji je — makar i s najskromnijim brojem od 2 profesora (ako već ne od 4) — ipak bio uključen u plural diplome »**decani facultatum**«, tj. filozofskog i teološkog. Svi dokazi iz dosadašnje literature o predmetu da **Alma Mater Croatica** imade puno pravo slaviti ove godine trostoljetni jubilej svog postanka, osobito dokazi u ovogodišnjoj studiji Prof. Nade Klaić, vrijede i za zagrebački bogoslovni fakultet. Suspenzija upotrebe najvećeg dijela sveučilišnih privilegija sa strane generala ne ukida sam *ius*. Zagrebačko sveučilište može kroz neko vrijeme ne raditi, zato se može, kako se zgodno izrazio anonimni pisac članka u Britanskoj enci-

28. Njegovo bi se prezime prema raznim latinskim izvorima moglo čitati: Kavšić, Kavsić, Kausičić, Kausić, Kausičić. Zašto zadržavam grafiju Kausich, kako imade većina latinskih izvora, razlog je sadržan u posljednjoj, 57. napomeni ovog napisa.

29. U toj činjenici možemo gledati dvoje: moralni odnos isusovaca na Griču prema sjemenišnoj školi i providencijalno značenje tog odbijanja kaptolske molbe. Glede prvoga ne bismo se simpliciter složili sa stilizacijom u članku što ga je spectabilis dominus decanus Bogoslovnog fakultet u Zagrebu dao prigodom proslave trista-godišnjice istog fakulteta dne 9. XI 1969. Tko čita u tom ciklostilski umnoženom elaboratu rečenicu: »Isusovački provincijal odbija to jer se ne želi zamjeriti gradskoj općini«, može dobiti dojam kako su isusovci više voljeli svjetovnjacima negoli crkvenim ljudima (pg. 1). Međutim stvarni je razlog sasvim drugačije prirode kako ga daje Đuro Dobronoki, prvi pisac *Historiae Collegii S. I. Zagrabienensis* za godinu 1616: ... Reliqui tamen Patres ipseque etiam R. P. Theodorus Busaeus ... minime locum cansuerunt mutandum, ne scilicet Civitati videremur aliquo modo ingrati, quae nos ex Hungaria proscriptos benigne fovendos susceperat« (FANCEV, **Grada za povijest školskog i književnog rada isusovačkog kolegija u Zagrebu 1606—1772, STARINE XXXVII** 1934 35). To je dakle nešto sasvim drugo: zahvalnost gradu Zagrebu, koji je isusovce primio kada ih za Bocskayeve bune prognaše iz Ugarske, a ne antipatija prema zagrebačkom sjemeništu i Kaptolu!

Drugi momenat odbijanja molbe iz godine 1616: da su isusovci tada bili preuzeli kaptolsku školu, ne bi teološki studij u Zagrebu već u XVII stoljeću postao fakultetom. Jer povod — i više nego povod — za izradu Leopoldovih privilegija bili su stalni i strastveni sukobi studenata neteologa s grčkim purgerima, dok su klerici — ionako na Kaptolu, a ne na Griču — bili zaštićeni i drugim titulama, u prvom redu kanonskim privilegijem fori.

klopediji, »ponovno otvoriti«³⁰, ali se ne može više tek osnivati! Jednom osnovano sveučilište u godini 1669. ostaje zauvijek sveučilište osnovano 1669!

Time prelazimo na drugi dio pitanja, tj. **kako je** nastao bogoslovni fakultet u Zagrebu. Nešto je o tome već rečeno u prvome dijelu ovoga napisa. Nije autoru nakana da odgovara na sva moguća potpitanja koja sadrži u sebi ovaj široki »kako«. Ograničimo se samo na tri potpitanja: 1. zašto su isusovačke više vlasti suspendirale usus velikog dijela Leopoldovih privilegija zagrebačkom kolegiju?, 2. je li nacionalni momenat igrao pri tome kakovu ulogu?, 3. quid de liceitate obtinendi diploma imperiale?

Govoreći o malome broju profesora teologije u novoosnovanoj Gandijskoj univerzi — bila su samo dvojica — primijetili smo da se zagrebački slučaj iz 1669. ne može ipak tako jednostavno mjeriti sa onim španjolskim iz 1548. Jer kroz 121 godinu sveučilišni je sistem u Evropi naglo pokročio naprijed. Upravo zato i možemo razumjeti isusovačke poglavare što nisu htjeli osnivati novih sveučilišta sve dok nisu bili sigurni da će ova i brojem redovitih profesora i njihovom spremom biti na visini. Imponirati i nešto uistinu značiti bilo u oblikovanju katoličkih intelektualaca bilo na polju čisto znanstvenog istraživanja i publiciranja. XVII stoljeća jest vijek erudita i razmaha evanđeličkih sveučilišta. Zato generalne kongregacije (»kapituli reda«) sredi nom toga stoljeća insistiraju na dizanju kvalitete isusovačkih škola. Tako IX (1649/50) i XI (1661). Upravo ova posljednja koja je, kako je spomenuto na početku ovoga napisa, izabrala Ivana Pavla Olivu za generalnog vikara, dala mu je također u 16. dekretu nalog da ukida male kolegije »...et occasione hinc accepta eidem commendavit, ut se in admittendis novis Collegiis exhiberet plane difficilem«³¹. Ako su ozbiljni razlozi naveli generalnu kongregaciju (po Ustanovama DI iznad generala) na ovakav dekret glede srednjoškolskih kolegija, koliko je onda više trebalo stvar promozgati kad se radilo o novim sveučilištima! Zato je istom prigodom generalna kongregacija pooštrila obdržavanje propisa **Ratio studiorum** glede znanstvenih ispita, odobrila običaje koji su u nekim provincijama bili još stroži od propisa kongregacije, produkljila je trajanje godišnjeg ispita III tečaja teologije na cijeli sat i naročito preporučila generalnom vikaru Olivu neka smanjuje broj teoloških tzv. **actus publicus** (javna obrana čitave katoličke teologije na kojoj može objicirati i svatko iz publike). Očito je da se u tim dekretima radilo o porastu kvalitete na račun kvantitete³².

Tko imade pred očima odredbe ovih dviju generalnih kongregacija, neće se čuditi da godine 1652 — dvije godine poslije IX generalne kongregacije — general Gosvin Nickel hvali austrijskoga provincijala

30. *Encyclopaedia Britannica* 22 (1947) pg. 872. Prema grafiji glavnoga grada Hrvatske — **Zágráb** — i sistematskom smještaju uz druga mađarska sveučilišta, vjerojatno je podatke za članak dao koji Mađar. Kad ne bismo znali da je nekim zapadnim narodima odviše teško snalaziti se u terminologiji: **slavenski-slavonski-slovenski-slovački**, morali bismo se nasmijati čitajući u ovom tekstu Britanske enciklopedije da je zagrebačko sveučilište bilo slovačko: »**Zágráb (Agram), the Slovak university, now in Yugoslavia, originally founded by Maria Theresia in 1776 and reopened in 1874 with three faculties, viz., jurisprudence, theology and philosophy.**«

31. PACHTLER o. c. 93—94.

32. Ib. 94—96.

Zahariju Trinkelliusa što se protivi osnivanju akademije (sveučilišta) u Celovcu³³. Ni 1658. ne uviđa general Nickel da su se pojavili razlozi protivni odluci stvorenoj prigodom osnutka kolegija u glavnome gradu Koruške, da se ondje ne daju nikakovi akademski gradusi³⁴. Ovo je tim značajnije što tu zabranu podvlači general po nacionalnosti Nijemac i to za kolegij u gradu koji Nijemci smatraju njemačkim. Dakle, tu nema ni traga o kakvoj nacionalnoj diskriminaciji, nego je tu jedini motiv: ne žrtvovati kakvoću na račun količine!

Slijedeće godine isti general Nickel prekorava gornjonjemačkog provincijala Muglina što je u bavarskom gradu Mindelheimu dodao uz gimnaziju još i katedre logike i morala: »Moram opomenuti Vašu Velečasnost da mi se ne sviđa to množenje profesora, jedno zato jer je teško u jednoj provinciji naći toliko profesora koji bi časno mogli vršiti svoju dužnost, a onda i zato što takvim množenjem sveučilišta gube ne malo slušača, a isto tako i na sjaju. Zato ću ubuduće teško dopustiti uvođenje takvih profesura, štoviše, ja želim da se one čak opozovu gdje to bude moguće bez uvrede³⁵. Talijan Ivan Pavao Oliva gotovo je obratno postupio prema zagrebačkom kolegiju. Iako mu je XI Generalna kongregacija 1661 dala onu direktivu o ukidanju malih kolegija i neotvaranju novih, on ipak 1662. prima osnutak filozofije u Zagrebačkom kolegiju i pokazuje se spremnim da osnuje i katedru dogmatske teologije samo ako postoje za to uvjeti³⁶. Pa i godine 1672. kada se stala zaplitati stvar sa Zagrebom, Oliva u prvi mah nije sic et simpliciter protivan Akademiji: i austrijskom provincijalu Adamu Aboedu i zagrebačkom rektoru Petru Merkasu piše istoga dana (13. 8. 1672) da želi znati njihovo mišljenje da li se isplati («expediatne») ondje Akademija. A provincijalu daje uz to još i direktivu da se — osim sudbene imunitosti — međutim razborito suspendira upotreba privilegija do potpune odluke glede solidne opstojnosti zagrebačke akademije (... quoad alia autem prudenti ratione ad plenam usque de Academiae isthic consistentia deliberationem opportune suspendi...«)³⁷. Kako Vanino u disertaciji nije dao ni punih referencija za ta (i druga pisma), nego samo neodređeno: »Orig. registar u posjedu reda«³⁸, a pogotovo nije publicirao njihovih tekstova, to Nada Klaić nije mogla za svoju ovogodišnju studiju o postanku Zagrebačkog sveučilišta koristiti analizu tih pisama. Stoga autor ovoga napisu među priložima ovdje objavljuje kako ta pisma tako i dva druga dokumenta o predmetu³⁹.

33. Gl. prilog 1, § 6.

34. Ib § 8.

35. B. DUHR, *Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge in der zweiten Hälfte des XVII. Jahrhunderts* III (1921) 396.

36. ARSI — Austr. 19, pg. 652.

37. Gl. priloge br. 2. i 3.

38. M. VANINO, *Povijest filozofijske...* pg. 21 nota 32.

39. Prilozi br. 2-4. Kada sam krajem rujna o. g. (1969) prepisivao ostale priloge iz ARSI, nisam mogao ništa naći u Olivinu pismu Aboedu od 12. veljače 1672, što ga spominje Vanino l. c. Možda mi je u žurbi izmaklo (jer sam u onih par rimskih dana morao obaviti više velikih poslova naročito u vezi s izdavanjem Vaninove knjige *Isusovci i hrvatski narod*). No možda se i Vanino zabunio u datumu. Ako kojom srećom nadem taj — ili drugi koji tekst u vezi sa zagrebačkim sveučilištem — publicirat ću ga. Ali za to će trebati pomno pročitati svu Olivinu korespondenciju s Bečom i Zagrebom tih godina.

Zašto Oliva ne samo suspendira nego — u pismu od 8. listopada 1672. provincijalu Aboedtu — zabranjuje kako titule akademije i »Rector Magnificus«-a tako i akademske promocije? Štoviše, sada čak i ne spominje mogućnosti uspostave potpunog sveučilišta (»Akademije«) o čemu je bio u kolovozu pisao i provincijalu i zagrebačkom rektoru? Naprotiv, on najstrože zahtijeva provedbu zabrane: »Id quod exacte isthic ab omnibus deinceps observandum erit!« Očito je, taj se inače kreposni muž žestoko rasrdio. Sigurno je da to nije bilo iz antipatije prema Hrvatima. On je iskreno volio našu naciju. To se, među ostalim dokazima, moglo vidjeti i prigodom potresa Dubrovnika 1667. i prigodom one druge ljute nevolje koja je zadesila Republiku, kad ju je 1677/78. Karamustafa pritisnuo vanrednom i užasnom kontribucijom. Oliva je pomogao Dubrovniku sa 10.000 dubrovačkih dukata, a Republika mu je u zahvali priznala njegovu naročitu naklonost da se Dubrovnik održi na životu: »... la Sua singular propensione verso la conservazione della medesima«. General je odvratio da mu je žao što ne može više pomoći — koliko bi htio⁴⁰. Prema tome nemaju pravo oni pisci koji u Olivinu stavu 1672. prema Zagrebačkom kolegiju gledaju veliku osjetljivost i upravo osvetljivost zbog stanovite tendencije zagrebačkih isusovaca da se emancipiraju od crnoga pape i stave pod zaštitu carevu⁴¹. Pisac koji je tako pisao, čini slabu uslugu starim hrvatskim isusovcima: ako su pogriješili u disciplini, ne treba ih zato hvaliti. Naprotiv, služi im na čast da su se isticali u znanju i kreposti te su bili i profesori po sveučilištima u Beču, Grazu i Trnavi, a nekoliko od njih bili su i provincijali velike Austrijske isusovačke provincije koja je za svog najvećeg raspona u XVIII stoljeću obuhvaćala teritorij današnjih država Austrije, Mađarske, Slovenije te Hrvatske i Slavonije sa Srijemom. Bilo je pet Hrvata isusovaca na čelu te provincije: Zagrepčanin Kristofor Dombrinus (1625—1629), Đuro Turković (1645—1649), Mijo Sicuten (1665—1668), Ivan Despotović (1708—1711), Stjepan Dinarić čak dva puta (1715—1718. i 1721—1724). Mijo Sicuten nije kao provincijal mogao pomagati Kausichu da umoli u Leopolda diplomu, kako nagađa Prof. Vladimir Bazala⁴², jednostavno zato što 1669. nije više bio provincijal. Da je Kausich kanio preko njega dobiti privilegije, učinio bi to barem godinu-dvije ranije, dok je paralelno tekla njegova poglavarstva služba (1666—1668). Ako je u Hrvata

40. **Chronicon Collegii Ragusini (1559—1764)** izdao M. VANINO u VRELA I PRI-NOSI (VIP) 7 (1937) 22-31.

41. Tako npr. vrijedni istraživač povijesti hrvatskog visokog školstva i sveučilišta prof. dr VLADIMIR BAZALA u članku **O 300-godišnjici Zagrebačkog sveučilišta**, KRITIKA br. 8, rujan-listopad 1969, 642-645. doslovno piše na str. 644: ... Osjeća se u tom i stanovita tendencija oko neke vrste osamostaljenja od Rima, što sigurno nije za osudu. Isusovci u Zagrebu očito su mudro pretpostavili da general isusovačkog reda u Rimu, Pavao Oliva, koji je Nikoli Dijaneševiću dao naslov osnivača zagrebačke filozofije neće moći protusloviti. Ali nisu računali s tim da je isusovački general, crni papa u Rimu, vrlo koncilijsantan kad se radi o primanju zaklade i ostalih dohodaka, pa se pokazuje darežljiv i podjeljuje časti i naslove darovateljima zaklada, ali je vrlo osjetljiv i upravo osvetljiv kad vidi da mu jedan isusovački kolegij i njegove ustanove izmiču iz ruke i predaju se u ruke cara, pod carsku zaštitu, a car prihvaća ovu ponudu i stavlja dotičnu družbu i njezine ustanove »pod svoje okrilje...«

42. V. BAZALA 1. c.

bilo kada bundžija i kontestatora protiv zakonitog autoriteta, to sigurno nisu bili hrvatski isusovci!

Neovisno o negodovanju generalovu i suspenziji velikog dijela privilegija, njihova je pravovaljanost izvan sumnje. Ali čitatelje ovog časopisa zanimat će ne samo pitanje da li je actus iz Ebersdorffa od 23. 9. 1669. validus nego također i da li je licitus. Jer za jedan katolički narod bila bi neugodna svijest da na početku njegova prvog teološkog fakulteta stoji — grijeh! Autor ovog napisa duboko je uvjeren na temelju svih zajamčenih historijskih adiuncta da takva grijeha nije bilo.

Ono Olivino »sine scitu Superiorum obtentorum« više je formula za Kausichevu žurbu negoli za formalnu »**praesumptio**« i »**temere audere**«! Na taj zaključak vode podaci o čovjeku. Filip Kausich bio je vrlo uzoran redovnik, kako svjedoči njegov nekrolog⁴³. Bio je »**natione Ungaro-Croata**« tj. Hrvat iz ugarskog dijela Gradišta, »**patria Czillingtallensis**« (Šopronska županija), rođen 1. travnja 1618. Kad mu je bilo 20 godina, primljen je u Družbu Isusovu u Požunu te je odmah počeo novicijjat u Beču kod sv. Ane dne 14. listopada 1638. Humaniora je svršio prije stupanja u red, a filozofiju i teologiju u Družbi. Nije imao nikakvih akademskih gradusa. Da li je položio sve rigorozne ispite, nije poznato: pa sve da i jest, ne bi time automatski imao doktorata, jer veliki kancelar isusovačkih visokih škola i sveučilišta tj. general nije svakoga isusovca eo ipso promovirao kao što je to morao učiniti s kandidatima neisusovcima. Činio je to kod isusovaca više iznimno nego redovito, tj. kada su postojali posebni razlozi, npr. kod onih koji su bili određeni da budu profesori. Inače nije trebalo da u redu bude previše doktora. A Kausich nije nikada docirao ni filozofije ni teologije, nego je samo par godina predavao humaniora: **docuit Infimam anno 1, Principia quartali, Gramaticam 2, Poësim quartali. Fuit Praefectus Scholarum 1**. Ostale su mu službe bile: **Exhortator 3, praeses** (upravitelj) Marijine kongregacije 1, **Conversator 1** (to je termin za specijalizirani oblik apostolata: pomirivanje zavađenih i sl.), bio je pisac kućne historije 2 godine, **minister** (zamjenik rektorov za disciplinu redovničke zajednice) 1, **subminister 1, Superior 3, Rector 3** (u Zagrebu od 23. XI 1666. do 21. XI 1669), **Resolutor casuum 2, Missionarius in Aula quartali, in Turcia 1, in Castris 3, in bonis concionator 6, Procurator** (ekonom) 10, **Monitor 1, Consultor** (kućni) 8, **Confessarius Nostrorum** (tj. isusovaca) 3, **Templi 20, Praefectus Templi 1, Praefectus Sanitatis 1⁴⁴**.

Kratko vrijeme — samo dva mjeseca poslije Leopoldove diplome Zagrebačkom sveučilištu — istekao je Kausichu rektorski trijenij (21. 11. 1669) te on bi premješten u Požun. Tu je četiri godine kasnije, tj. 31. listopada 1673, sveto umro. Nije još bio starac: bilo mu je tek 55 godina, 7 mjeseci i 1 dan. Dok je bio u Zagrebu, zdravlje ga je dobro služilo: »vires bonae« veli **Catalogus triennalis** za godinu 1669⁴⁵. Pa ni u Požunu nitko od ukućana nije mu vjerovao kada je predskazao (prekario?) da će »u ovome mjesecu«, tj. u listopadu 1673, umrijeti, a

43. Gl. prilog br. 5.

44. **Catalogus triennalis 1669, Coll. Zagr. ARSI — Austr. 34, fol. 175r.**

45. ARSI — Austr. 31, fol. 175r.

to se stvarno dogodilo baš posljednjega, 31. dana. Da li je pred smrt bolovao i od čega, to bi se možda moglo doznati iz dijarija one po-
žunske isusovačke kuće u koju je bio premješten, ali autoru ovog
napisa taj dijarij nije pristupačan ukoliko je uopće sačuvan. Je li ge-
neralovo pismo provincijalu od 8. listopada prošle godine što utjecalo
na njegovo duševno zdravlje? Nekrolog o tome mukom muči, dok se
inače znadu po nekrolozima čitati podaci i o toj ljudskoj bijedi. Ono
par anakoluta u njegovu duhovnom testamentu (gl. prilog 5) može
se lijepo tumačiti time što je vrlo malo vremena proveo kao nastavnik
— i to u mladosti — a sve ostalo vrijeme u pastoralnoj praksi. Važno
je samo to da je Filip Kausich bio krepostan čovjek (**«eximia virtus»**
u nekrologu) i to po sudu i poglavara koji mu povjeravahu odgovorne
službe i po sudu redovničke subraće koja su ga visoko cijenila zbog
nesebičnosti, požrtvovnosti i smjelosti, kada je u misijama po Turskoj
Ugarskoj radio često uz smrtnu opasnost. S ovakvim se karakterom
ne bi mogao složiti tako krupan prestupak, da bi uz pomoć (**interces-
sione** i sl.) vanjskih (izvan Družbe) — pa makar to bio i car — htio
vezati svojim poglavarima ruke u upravljanju osobama i stvarima⁴⁶.

Analizirajući dokumente iz priloga čini se da bismo cijelu stvar
mogli ovako otprilike rekonstruirati.

Prvi i neposredni motiv Kausicheva koraka bio je privilegij —
zapravo samo carska potvrda — sudbene imunosti. Zagrebački isusovci
time nisu nipošto htjeli pogodovati »objijesti« svojih studenata (ne
samo plemića nego i ostalih koji se školskim statusom nekako izdi-
goše iz svoje društvene klase). No po drugoj strani, trebalo je ipak
onemogućiti da građani gonjeni duhom osvete ne pređu u svojoj »prav-
di« svaku mjeru. Ako se postigne privilegij vlastitog suda, onda će
kod đaka porasti autoritet njihovih odgojitelja, koji su se nadali da
će to više djelovati na popravak vladanja studenata negoli strah od
gradskih vješala. Sudbena izuzetnost pripadala je i ranije kolegiju po
papinskom pravu, što je i Leopoldova darovnica priznala implicite ri-
ječima: »etiam ante erectionem Academiarium«⁴⁷, ali mislili su zagre-
bački isusovci — i sasvim pravilno: građani će imati više respekta pred
carskom negoli papinskom vlašću. Ekskomunikacija, odnosno indirekt,
mogu se oprostiti, ali uvrijeđeni car nije tako mekan (kako se npr.
poslije dvije godine pokazalo u wienerneustadtskoj tragediji). Kausich
je vjerojatno sa svojima ovako rezonirao: »Imademo po Dijaneševićевой
fundaciji kompletni filozofski trijenij. I za uspostavu potpune teolo-
gije postoji opravdana nada, jer ju je sam general dao 9. rujna 1662.
provincijalu Pizzoniju (a što su hrvatski isusovci mogli doznati ili od

46. Epitome Instituti S. I., *Catalogus censurarum et praeceptorum* nr. 918. Ova zabra-
na potječe iz same *Formule Instituta* nr. 5 i *Konstitucija DI* (pars VII c. 2K).
Da ne bude suvišnih nesporazuma glede ove odredbe koja odgovara duhu i samo-
obrani svake organizacije, valja istaći da ona nije ipak apsolutna. Da naime koji
Družbin poglavar — pa ni vrhovni — ne bi zlorabio svoje vlasti, može svaki pod-
ložnik tražiti pomoć od pape i svijuju koji ga zamjenjuju ,npr. od nuncija: »Excipi
vero ab hac prohibitione intercessionibus eorum qui ratione universalis regiminis in
Ecclesia etiam in Societatem habent auctoritatem, diserte iam declaraverat P. Vi-
telleschl. idque in Catalogo Censurarum et Praeceptorum edicebatur«. A. M.
ARREGUI, *Annotationes ad Epitomen Instituti Societatis Iesu*, Roma 1934, 819-820.

47. Tekst kod N. KALIĆ o. c. 36-37.

ovoga ili od njegova nasljednika Hrvata Mihajla Sicutenena). Po drugoj strani **periculum in mora**: ne možemo više čekati zbog ugroženosti naših đaka. Zašto da stvar odviše kompliciramo kod cara: zamoliti ćemo jednostavno sveučilišne privilegije, odnosno njihovu potvrdu, a ako pater general ne htjedne da se zasada baš svima njima služimo, mi ćemo se pokoriti. Mi ovim činom ne mislimo nipošto prejudicirati višim poglavarima . . .«

Bojeći se da ne bi Ivan Berthold, Sicutenov nasljednik u austrijskom provincijalatu (1668—1671) imao kakvih skrupula, kreposni je Filip Kausich odvažno zaobišao u prvi mah provincijala i pošao izravno k caru u Ebersdorff. Tek poslije, s diplomom u ruci, obavijestio je provincijala o svršenom činu ali i o najozbiljnijim i urgentnim razlozima zašto je do toga došlo. Berthold je stvar primio na znanje, vjerojatno ne baš sa najvećim oduševljenjem, ali je ipak toliko bio pаметan da — jedno zbog cara a drugo zbog potreba zagrebačkoga kolegija (a možda i zbog sebe samoga) — nije pravio alarma kod generala. Jednostavno je rektoru Kausichu (a preko njega i ostalim zagrebačkim Isusovcima) dao nalog da se služe diplomom s obzirom na privilegij sudbene izuzetnosti dok se stvar ne uredi sa Rimom.

Toga su se Zagrepčani valjda i držali prvih mjeseci, a možda i godinu dana. Međutim je već u studenom 1669. istekao rektorski trijenij Kausichu te ga premjestiše u Požun. Apsolutno je isključena mogućnost da je to bilo za kaznu zbog Ebersdorffa, jer inače general koji postavlja i skida zagrebačke rektore ne bi istom nakon dvije i po godine pitao što je to sa sveučilišnim privilegijama u Zagrebu! Šutio je i novi rektor Petar Merkas (1669—1672) kao i novi provincijal Adam Aboedt (1671—1675). Tek u godini 1672. počinje ono dopisivanje i ispitivanje. Valjda je s vremenom kod Zagrepčana prevladalo mišljenje da za filozofiju ono provincijalovo ograničenje ne vrijedi pa je tako stvarno došlo do promocije nekih studenata filozofskog fakulteta. To a još više onaj delegirani sud u svibnju 1672, o kome govori Baltazar Milovec u **Historiji zagrebačkog kolegija**, gdje su se čuli i pisali tituli »**Academia**«, »**Magnificus Pater Rector**«, »**Fiscus academicus**« bilo je povodom da su se neki nehrvatski članovi zagrebačkoga kolegija umiješali, tužili stvar u Rim i tako uzrokovali onu Olivinu zabranu od 8. listopada 1672: » . . .Iudicium hoc multum profuit ad stabilienda Gymnasii privilegia, verum mediati superiores uti P. Generalis et P. Provincialis instigati invidiola quorundam collegialium exterae nationis, graviter apprehenderunt et succensuerunt errores in hoc processu admissos et illud maxime, quod usi sint titulis Academiae, Magnifici Patris rectoris, fisci academici absque scitu et approbatione eorum et in absentia Collegij rectoris«⁴⁸.

Te 1672. godine bilo je u zagrebačkom kolegiju pet nehrvata svećenika i skolastika:

1. Sam rektor Petar Merkas, rodом iz Ljutomera (»Styrus Luttembergensis«), sigurno Slovenac, iako trijenalni katalog te godine veli za nj da govori savršeno latinski, njemački i hrvatski. Tadanji

48. FANCEV, **Grada** . . . 107-108. Fancev je čitao riječ kao »inviolae« (pg. 108) ali u originalu je »invidiola« (**Historia Collegii S. I. Zagrabienensis** . . . Rukopis — bez signature — u trezoru Nacionalne sveučilišne biblioteke u Zagrebu, fol 100v.

naime »hrvatski« mogao je za autora kataloga biti više-manje identičan s govorom Štajeraca⁴⁹.

2. Ferdinand Preischafft⁵⁰, profesor morala, »Austriacus Veldpurgenensis⁵¹, koji znade samo latinski i njemački.

3. Đuro Meisrembl, profesor metafizike, »Carniolus Labacensis ... loquitur perfecte latine, carniolice, germanice«⁵².

4. Matija Bichaj, također Štajerac iz Ljutomera, za koga katalog isto kao i za njegova zemljaka Merkasa piše da govori »perfecte latine, croatice«, bio je te godine »subregens seminarii« i »concionator festivus«⁵³.

5. Skolastik (»magister«) Oto Paumgartner, nastavnik parvista, rodom iz Maribora (»Styrus Marpugensis«). On je govorio ove jezike: latinski, njemački, talijanski i hrvatski⁵⁴!

Braća pomoćnici — od devetorice četvorica Nehrvati — nisu sigurno sudjelovali u ovom poslu.

Od navedene petorice svećenika i skolastika kategorički valja isključiti samoga rektora Merkasa. Nemoguće je da bi general njega pitao o akademskim privilegijama, kad bi sam Merkas bio tužitelj. Već bi u tužbi morali biti nužni podaci. Pa i Milovec na citiranome mjestu naglašuje o onom sudu i titulima: »absque scitu et approbatione eorum et in absentia Collegij rectoris«⁵⁵.

Sva je prilika da ni druga dva Štajerca ne dolaze u obzir, jer trijenalni katalog g. 1672 za svu trojicu Štajeraca veli da govore hrvatski, dok nema izraza što bi mogao označivati slovenski jezik kao »carniolice, vindice, slavice ...« Prema tome ni za njih ne bi mogao Milovec u mentalitetu ambijenata reći »collegiales exterae nationis«. Tako bi ostala samo dvojica: Preischafft i Meisrembl. Nije, napokon, ni važno da li upravo dvojica ili samo jedan (Milovčev plural »quorundam collegialium exterae nationis« može biti formula da ne imenuje samo jednoga). Činjenica je da tu nije bila posrijedi nikakva nacionalna mržnja nego samo — poslužimo se Milovčevim deminutivom — »invidiola«, mala zavist. Njima koji su dobro poznavali Družbina sveučilišta u Trnavi, Beču i Grazu — Preischafft je docirao na sva tri sveučilišta — gdje su bile brojne katedre i profesori, bogate biblioteke, plodan književni rad profesora i velika izdavačka djelatnost preko vlastitih tiskara ... — valjda je odviše smiješno i preambiciozno izgledalo da u malom i siromašnom Zagrebu sa dva profesora teologije i tri filozofije bude »Academia«, »Rector magnificus« etc. Krivo bi bilo tumačiti sve to i nekom nacionalnom napetošću »nijemstva« (»das Deutschtum«) i »nenijemstva«, iako je to već poslije likvidacije magnatske urote. Zar nije diplomu dao car Nijemac? Zar nisu glavni dobročinitelji respective fundatori hrvatskih kolegija u Zagrebu, na Rijeci i u Varaždinu bili članovi njemačke grofovске obitelji Thonhausen?

49. ARSI — Austr. 35, fol. 201r.

50. U izvorima je dvostruka grafija: **Preischafft i Preischaff**. Ni sam Milovec ne piše uvijek isto. Fancev i Vanino odlučise se za prvi oblik.

51. ARSI — Austr. 35, fol. 201v.

52. Ib. fol. 202r.

53. Ib. fol. 202v.

54. Ib. fol. 204r.

55. FANCEV, Grada ... 108.

Na kraju, nije uopće potrebno znati tko je upravo prijavio cijelu stvar. Glavno je da je »pogreška« učinjena tek godine 1672, a ne već 1669, pa prema tome na početku teološkog fakulteta ne stoji nikakav grijeh!

Kausicheva akcija bila je dakle licita, Leopoldova diploma — s fakultetima u pluralu — valida, pa unatoč obustavi glavnine privilegija, Hrvatskog sveučilišta: s njime je nastajao, s njime zastajao, s njime ju tristogodišnjicu postanka. Sveučilište je godine 1874. moglo biti kako se precizno izrazio nepotpisani autor članka u Britanskoj enciklopediji, ponovno otvoreno (»reopened«), ali ne tek uspostavljeno!

Zagrebački teološki fakultet dijelio je, dakle, sudbinu čitavoga Hrvatskog sveučilišta: s njime je nastajao, s njime zastajao, s njime je rastao, s njime bio ponovno otvoren kao fakultet. Tek u novije vrijeme — prije 17 godina — taj je paralelizam naglo dobio jednu varijantu: namjesto organske, upravne, strukturalne i ekonomske veze nastupila je tada isključivo dijaloška paralela. Opravdana je i trostoljetnom zajedničkom prošalošću temeljna želja i nada mnogih da se obnovi stara organska veza — možda baš sada u jubilarnoj godini — jer obje ustanove imaju isti smisao i isti cilj: sve više unapređivati kulturno, etičko i svako drugo dobro hrvatskog naroda.

P R I L O Z I

Svih je pet priloga prepisano iz arhiva generalne kurije isusovačkog reda u Rimu (**Archivum Romanum Societatis Iesu**, kratica ARSI). Prvi dokumenat izvađen je iz rukopisne zbirke odredbi raznih generala za austrijsku provinciju: iz praktičnih razloga one su grupirane ne kronološki, nego geografski, tj. prema rezidencijama i kolegijima, u ovom slučaju za kolegij u Celovcu (Klagenfurtu). Slijedeća tri dokumenta nalaze se u zbirci generalovih pisama za istu provinciju po kronološkom principu. Posljednji je prilog iz godišnjeg izvještaja (**Litterae annae Provinciae Austriae S. I.**, kratica LAPA) za godinu 1673. Autentičnost spisa je izvan sumnje. Na žalost nisu sačuvani ni originali ni kopije pisama što su ih o predmetu pisali u Rim iz Beča i Zagreba.

Tekstualnokritične napomene brojeva 2—4. odnose se na poređivanje raznih apograma jednoga izgubljenog izvornika, nego na prvopis i definitivnu redakciju. One imaju svoju specifičnu vrijednost u tome što pokazuju generalove misli: najprije je mislio ovako, onda je iz raznih razloga promijenio — ili barem prestilizirao — svoju misao. Tajnik je — u ono doba kad nije bilo pisanih mašina i savršenih kopija originalnih ekspedita — generalov diktat bilježio u kancelarijsku knjigu za registraturu, kasnije arhiv, a čistopis je s generalovim potpisom poslao naslovniku (provincijalu u Beč, rektoru u Zagreb). Samo originalna expedita, koliko nam je poznato, izgubljena su — ili čak uništena poslije ukinuća reda, naročito u Donjoj Austriji u smislu starorimske **damnatio memoriae** osuđenoga na smrt⁵⁶ ali tekst iz ARSI imade pravnohistorijski jednaku vrijednost kao i original, iako baš nema generalova potpisa.

56. 5. srpnja 1780. jedan je činovnik donjoaustrijske vlade davao račun prema kojemu izlazi da je iz isusovačkog arhiva, u prvom redu bečkih kolegija (dakle i provinci-

U izdanju ovih par priloga najobičnije su kratice razriješene.

1.

Rim 1652 — 1658.

RAZNE ODREDBE GENERALA D. I. GOSVINA NICKELA U VEZI
SA VISIM STUDIJEM U CELOVAČKOM KOLEGIJU

Hvali austrijskoga provincijala što nije za naziv AKADEMIJA niti za podjeljivanje akademskih gradusa i tiskanje teza.

ARSI — Austr. 19, pg. 69.

... § 6. Non improbat P. N. Nickel 4 Decembris 1652 quae de nomine Academiae Clagenfurtensis non concedendo, de gradibus ibi non conferendis, de Thesibus impressis permittendis.

P. Provincialis adnotavit.

§ 7. Idem P. N. Nickel 4 Decembris 1652 admisit ibi lectionem canonicam iuxta morem nostrum docendam. Aliusne autem, an idem debeat esse canonista, qui sit modo Casista, permittit Provinciali, ita tamen, ut ne altera lectio ab altera injuriae aliquid ferat.

§ 8. In prima institutione studiorum Superiorum Clagenfurti cautum fuit ne conferantur ulli gradus academici, nihil adhuc adfertur quod persuadeat mutationem sententiae. Quod si tamen judicat Provincialis convenire, ut modo illic nostri Professores Philosophiae habeant gradum Magistri; sunt in Provincia satis multi promoti ad istum gradum, ex illis Professores accipiat.

P. N. Nickel 23 Martij 1658.

§ 9. Novus cursus Philosophicus singulis annis ibidem inchoandus.

P. N. Nickel 15 novembris 1657.

2.

Rim 13-8-1672.

PISMO GENERALA D. I. PAVLA OLIVE PETRU MERKAŠU REKTORU
ZAGREBAČKOG KOLEGIJA O AKADEMSKIM PRIVILEGIJAMA

Zloporabu (privilegija) sa strane nekih treba oprezno obuzdavati, tj. tako da se međutim nikako ne dokinu

jalata gdje su bila archivalia za hrvatske kolegije) 30 i po centi archivalia prodano kao stari papir i to uz cijenu centa za dva guldena. Gl. F. MAASS, *Der Josephinismus — Quellen zu seiner Geschichte in Oesterreich 1760-1790, II Bd. Fontes rerum Austriacarum* 72. Wien 1953, pog. 31. Pisac je uvjeren da se to ne može ispričati samo neznanjem, nego da je tu *damnatio memoriae* kako se ne bi mogla pisati isusovačka povijest i opravdati njihovo djelovanje. Čini se da Maass imade pravo, jer je u duhu vremena par godina kasnije Gottfried van Swieten - sin glasovitoga liječnika i savjetnika Marije Terezije Gerharda — kao vrhovni nadzornik konfiskacije samostanskih dobara kod generalnog ukidanja samostana pod Josipom II dao rasprodati inkunabule i drugo »teološko smeće« u makulaturu sa cijenom 300 balâ teoloških knjiga za 4 Guldena. Gl. ALBERT JAEGER, *Kirchliche Reaction in Oesterreich unter Joseph II.* S. I. et. s. a. (iza 1878), pg. 29-30.

ti privilegiji niti uvrijede oni kojih je »pijani postupak« general spomenuo. Oliva bi rado čuo Merkaševu mišljenje da li bi dobro bilo ustanoviti u Zagrebu akademiju.

ARSI — Austr. 8, pg. 664.

Zagrabiam P. Petro Merkas Rectori. Binum postulatam intelligo ex ipsius 11 Julii datis ac utrique facile condescendo. Scribo proinde P. Provinciali circa Privilegia Academica^a Gymnasio illi concessa firmataque a Regnicolis^b pro desiderio Reverentiae Vestrae. Credo cum^c in frenanda quorundam abutentium licentia eo processurum moderamine sit (ut) privilegiis ac gratiae interim minime derogetur sed nec offendantur ii quorum isthic intinavi temulentiam^d. Expediatne vero eo loci^e Academiam constitui necne, etiam Reverentiae Vestrae sensum super hoc libenter audiam. Interim de^f successore suo minime (sit) sollicitas: idoneum enim illi loco providebimus. Me Reverentia Vestra commendet in suis Sanctis Sacrificiis. 13 Augusti 1672.

a, Academica eadem manus del. credo

b, Regnicolis eadem manus sup. pro — Vae

c, cum eadem manus del. circa

d, temulentiam eadem manus del. De Academiae autem eadem manus add. Expediatne vero.

e, loci eadem manus del. plene erigenda, eadem manus add. Academiam

f, de eadem manus del. Nationali Re

g, sollicita eadem manus del. me Deo commendet in suis SS

3.

Rim 13-8-1672.

PISMO GENERALA D. I. PAVLA OLIVE AUSTRIJSKOM PROVINCIJALU ADAMU ABOEDTU O AKADEMSKIM PRIVILEGIJIMA ZAGREBAČKOGA KOLEGIJA

Traži potpuniju informaciju. Iz Zagreba je naime doznao da su neki tamošnji (iskusovci?) upotrebljavali akademske titule da su se davali »akademski« gradusi. Zlopoprabe se ne smiju podnositi, štoviše, moraju se kazniti, ali oprezno, da se naime nikako ne dokinu sami privilegiji niti uvrijedi onaj koji ih je podijelio. Sudbenom se imunošću mogu služiti, ali ostalo valja obustaviti dok se ondje Akademija potpuno ne učvrsti. O tome moli provincijalovo mišljenje.

ARSI — Austr. 8, pg. 663-664.

(663) ... **P. Adamo Aboedi, Provinciali.** Binas habeo Reverentiae Vestrae 14 et 15 Julii datas ... Cupio autem plene informari a Reverentia Vestra circa Privilegia Academica pro Zagrabiensi gymnasio impetrata. Quatenam ac qua ratione illi loco congruant^a. Cum interea inde acceperim: per indiscretum quorundam zelum usurpatos isthic a quibusdam neoacademicis titulos et quasi Academicos^b exercitos actus. Ut hos tales abusus minime^c tolerari, imo punitos vellem, ita^d tamen

isthic ea occasione ne quidquam tale statuendum censeo quo^e aut dicta privilegia (664) in dubium ac suspicionem revocari, aut ea benigne concedentes firmantesque iure offendi potuerit. Eo igitur in omnibus a Reverentia Vestra procurandum erit moderamine ac circumspeditione ut frenetur licentia, privilegiis ac gratia minime derogetur. Sed et usus privilegiorum quoad protectionem studiosorum deinde concedi poterit, quoad alia autem prudenti ratione ad plenam usque de Academiae isthic consistentia deliberationem^f oportune suspendi. Expediatne vero hanc ipsam^g eo loci nec ne libenter deinde audiam a Reverentia Vestra. Cuius me interim Sanctis Sacrificiis impense commendo.

13 Augusti 1672.

a, congruat eadem manus del. quidem spei ac realitatis (?) ex Academia isthic erigenda?

b, Academicos eadem manus del. exercuisse

c, minime eadem manus del. velim toleratos, impunitos

d, ita eadem manus del. in frenanda ne quidquam

e, quo eadem manus del. concedente aut formaliter eiusmo

f, deliberationem eadem manus del. suspendenda

g, ipsam eadem manus del. adeoque

4.

POSLJEDNJE PISMO ISUSOVAČKOG GENERALA PAVLA OLIVE O
AKADEMSKIM PRIVILEGIJAMA ZAGREBAČKOGA KOLEGIJA
AUSTRIJSKOM PROVINCIJALU ADAMU ABOEDTU

Oliva je primio od provincijala opširniji izvještaj o slučaju. Čudi se nesmotrenom postupku zagrebačkih isusovaca koji se bez ikakva znanja i odobrenja poglavara služahu akademskim titulima i jurisdikcijom. Ponavlja odredbu od 13. kolovoza iste godine.

ARSI — Austr. 8, pg. 670—671.

(670) ... Abunde a Reverentia Vestra de Privilegiis Academicis pro Gymnasio Zagrabiensi impetratis accipio simulque miror inconsultam agendi rationem illorum qui absque omni Superiorum scitu consensuque Academicos isthic usurpare^a titulos ac iurisdictionem, iudiciorum formam instituire minime veriti, iure poenis gravioribus obnoxii iisdem coerceri merebantur. Ne vero deinceps quidquam simile usu veniat^b, satisfiat vero^c communi Provinciae desiderio: Iura quidem et privilegia Gymnasio iam acquisita rata firmaque esse velim. Ceterum severe meo suoque nomine^d praepiciendum esse Rectori Zagrabiensi ut cum suis omnino abstineat tum ab usu tituli Academiae et Rectoris Magnifici, quam aliorum quorumlibet privilegiorum^e sine scitu Superiorum obtentorum multo magis ab eo quo Baccalaureorum et Magistrorum (671) in Philosophia promotio concedatur. Sufficit pro interim (id quod iam alias 13 Augusti insinuatum est) usus privilegij quoad protectionem studiosorum eosque compescendi ac castigandi etiam poena graviore absque imploratione brachij magistratus civici. Id

quod^f exacte isthic ab omnibus deinceps observandum erit^g servietque ad vitanda incommoda quae suis 10 Septembris datis representat Reverentia Vestra ... (slijede druge odredbe za provinciju) ...

8 Octobris 1672.

a, *usurpare eadem manus del. compellationes*

b, *veniat eadem manus del. cum*

c, *vero eadem manus del. desiderio Reverentiae Vestrae ac etiam*

d, *nomine eadem manus del. mandat*

e, *privilegiorum eadem manus del. ab eo vero petitorum quoad promotionem*

f, *quod eadem manus del. sacro*

g, *erit eadem manus del. ad vitanda*

5.

Požun 1673.

NEKROLOG FILIPA KAUSICHA D. I.⁵⁷

Bio je revan misionar u Turskoj i Gornjoj Ugarskoj gdje se nije bojao očitih smrtnih opasnosti. Tri je godine bio rektor zagrebačkoga kolegija (ali autor nekrologa ne spominje izradu akademskih privilegija!) Uzor-redovnik, posebno je štovao Presvetu Bogorodicu. Prerekao je vrijeme svoje smrti. Kausicheva duhovna oporuka.

Litterae annuae Prov. Austr. SI 1673.

ARSI — Austr. 143, fol. 12 r.

Ultimus Octobris dies ultimus illuxit Posonij P. Philippo Kausich, natione Croatae, nato anno saeculi 1618 ingresso Societatem 38vo et in ea quatuor vota Professo. Egit Rectorem Zagrabiae annis tribus. Procuratorem pluribus. Sed ob linguae peritiam et eximiam virtutem, plerumque difficillimis in Turcia et Superiore Hungaria Missionibus adhibitus est, quas magna Societatis commendatione, nec minore animarum fructu inter manifesta vitae pericula laetus obivit. Vir apprime Religiosus, et Beatissimae Virginis eximius cultor. Praedixit clare, se mens Octobri moriturum, atque ita evenit, nemine enim cogitante

57. I ovaj nekrolog i **Catalogus triennalis I** za godinu 1669 (ARSI — Austr. 34, pg. 175) pišu njegovo prezime **Kausich**, dok samo **Catalogus brevis** za god. 1668. imade **Kaussich** (ARS — Austr. 125, fol. 556r). Isti katalog za 1667. kao i **Historia Collegii S. I. Zagrabienis** za sva tri godišta njegova boravka u Zagrebu imade grafiju **Kausich**. Prema tome možda će bolje biti da se njegovo prezime transkribira u **Kavšić** kako to čini Fancev. Ne bih se mogao složiti s grafijom prof. Vladimira Bazale **Kavčić** (gl. V. BAZALA, **O 300-godišnjici Zagrebačkog sveučilišta**, KRITIKA 8 (1969), 643 i 644). Možda je upravo pisar kratkoga kataloga za god. 1668. namjerno stavio dva **ss** da istakne izgovor **š**, a ne **z**. Za pravilan izgovor najbolje bi bilo propitati se kod Gradišćanskih Hrvata da li još postoje takva prezimena kod njih jer je prema Vaninovu istraživanju Filip Kausich njihov zemljak, rođen u Cilindovu (Zillingtal, Völgyfalva) u Šopronskoj županiji. (M. VANINO, **Isusovci i hrvatski narod I**, Zagreb 1969, poglavlje o filozofiji, bilj. 77. Stranicu ne mogu navesti jer je djelo još u tisku. (Ovaj je članak predan uredništvu u listopadu 1969, kad još nije izišla knjiga M. Vanina — op. Uredništva). Vanino je pisao **Kaušić**; isto tako pišu Nada Klaić i Veljko Gortan.

ultima eiusdem mensis e terris abiit, postquam se Deo plane legasset, confecto reliquoque super ea re testamento pleno pietatis et Religiosae Paupertatis in haec verba: In nomine Patris, et Filii et Spiritus Sancti. Amen. Sumat Deus quod suum est. Sumat terra quod suum est. Deus animam meam, quam ex nihilo creavit ac pretioso sanguine suo sine meo merito redemit. Hanc eandem in Unione Sanctissimae Passionis illius, in Sanctissimas eius manus commendo, ut in Iudicio particulari, misericorditer cum illa agat, ac finito iudicio eandem in caelesti gloria collocare dignetur. Amen. Tu vero o Mater Misericordiae intercede pro me nunc et in hora mortis et Iudicii: ostende te mihi Matrem Misericordiae, et ut omnes Sancti et Sanctae Dei, omnes Angeli et Archangeli pro me indigno peccatore efficacissime intercedite, et mihi gratiam obtinete. Ago Deo meo summas gratias, quod me ad hanc Societatem Iesu vocaveris, et in eadem tot annis gratiam perseverandi, licet immerito et indigno largitus sit ...

SUMMARIUM

Ab admittentibus etiam Universitatem Zagrebiensem anno Domini 1669. ortam esse nonnumquam auditur pari tamen mensura metiendam non esse Facultatis theologiae aetatem. Collegium enim Societatis Iesu Zagrabienae, quod die 23. septembris 1669. a Leopoldo I, Romanorum Imperatore et Bohemiae, Hungariae, Croatiae etc. Rege diploma cum omnibus Universitatum privilegiis acceperat, nondum sufficientem numerum professorum Theologiae habebat: duo dumtaxat casus explicabant.

Articuli auctor contrariam probare sententiam conatur. Argumentum praecipuum ex textu ipsius diplomatis petit ubi non semel sed bis de Decanis Facultatum in plurali sermo est. Cum praeter Philosophiae studium nullum aliud neque Iuris neque Medicinae Zagrabiae dicto anno daretur bene vero Theologiae, concludendum est, hac occasione, studium facultatem Theologiae factum esse. Quodsi numerus duorum Theologiae professorum nimis restrictus videretur, auctor solutionem in facto invenit quod studiosi Theologiae in Collegio S. I. maxima ex parte clerici e Seminario dioecetano, duos alios in urbe Capituli Zagrabienae frequentabant, qui eos Theologiam dogmaticam, scripturisticam, liturgicam docebant. Sic studium Theologiae »compositum« 4 professores insimul numerabat quod pro initiis saltem Facultatis sufficere videtur. Scholam istiusmodi »compositam« ratione studiosorum in diversis locis lectiones frequentantium nequaquam fictionem esse demonstratur ex factis quae bullae SS. Pontificum pro scholis S. I. datae supponunt, parallelismum enim Universitatum cum scholis iesuitarum et possibilitatem studiosis concessam aliquas saltem lectiones in utrisque frequentandi, quibus opus non erat pro gradibus obtinendis lectiones et examina in collegio S. I. facta iterum »nostrificandi« in Universitatibus.

Sed Ioannes Paulus Oliva, praepositus generalis S. I. die 8. octobris 1672. usum maxime partis privilegiorum suspendit — excepta immunitate iudiciali — eo quod privilegia sine scitu superiorum obtenta erant. Quod ex adiunctis »periculi in mora« analysi fontium (articulo alligatorum et num primum in lucem editorum) non sic et simpliciter admittendum iudicat auctor. Delatores rei »collegiales exterae nationis« Zagrabienae non e spiritu malevoli nationalismi egisse pariter ostendit.

Non usus privilegiorum tamen non tollit ius, et Universitas (cum facultate theologica) semel orta anno 1669. manet semper hoc anno inaugurata: Universitas anno 1874. denuo aperiri non autem primo fundari potuit.